

Юлія Іосіфаўна Бібіла: бібліятэчна- бібліяграфічная дзеінасць

Да апошняга дня свайго жыцця яна думала пра людзей і пра будучае беларускай культуры.

Н.Б. Ватацы

У гісторыі беларускай бібліяграфіі ёсць шмат славутых імён, у шэрагу якіх дастойнае месца займае імя Бібілы Юліі Іосіфаўны, першай загадчыцы аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі Беларускай дзяржаўнай бібліятэкі, з дзейнасцю якой звязана станаўленне і развіццё бібліяграфічнай службы бібліятэкі і ўзнікненне ў краіне такіх відаў дзяржаўнай бібліяграфіі, як бягучая і рэпертуарная.

У 1921 г. маладая настаўніца з Бабруйска Юлія Бібіла прыязджае ў Мінск, каб працаваць у толькі што створанай бібліятэцы пры Беларускай дзяржаўнай універсітэце¹. Да гэтага была праца ў школах Бабруйска і вопыт у арганізацыі краязнаўчага аддзела ў гарадской бібліятэцы. Ведаючы, што яна захапляецца краязнаўствам, дырэктар універсітэцкай бібліятэкі І.Б. Сіманоўскі запрасіў Юлію на пасаду загадчыцы аддзела. *«Ну, як было застацца абыякавай да думкі стварыць нешта вартае на парожнім месцы! – пісала потым яна. – Бліскучыя перспектывы краязнаўчай працы ў бібліятэцы мяне захапілі, і я вырашыла прыняць яго прапанову»* [1].

На думку І.Б. Сіманоўскага і Ю.І. Бібілы, аддзел беларускай літаратуры і бібліяграфіі павінен быў стаць цэнтрам гістарычнай памяці пра Беларусь. А для гэтага неабходна было сфарміраваць фонд нацыянальнай літаратуры і адлюстраваць яго ў каталогах і картатэках. З вялікім энтузіязмам пачала Юлія Іосіфаўна працаваць. Для выяўлення патрэбнай літаратуры супрацоўнікамі аддзела пераглядаліся фонды не толькі самой бібліятэкі, але і іншых дзяржаўных і недзяржаўных устаноў, рабіліся вандроўкі ў гарады Беларусі, у Маскву і Ленінград. Каштоўнай крыніцай камплектавання былі і прыватныя кнігазборы – многія пісьменнікі і дзеячы беларускай культуры (Я. Купала, Ц. Гартны, Я. Дыла, У. Пічэта), якія часта наведвалі аддзел, падарылі бібліятэцы свае рукапісы і рэдкія кнігі [3]. Сама Юлія Іосіфаўна таксама мела шмат беларускіх

выданняў, з якіх часам папаўняла тое, чаго не было ў аддзеле [1].

Разам з упарадкаваннем і камплектаваннем фондаў паўстала пытанне пра наладжванне бібліяграфічнай справы. Супрацоўнікі аддзела пачалі складаць алфавітны, прадметны і сістэматычны каталогі, якія давалі ўяўленне аб складзе беларусказнаўчага фонду аддзела. У выніку была створана «Цэнтральная краязнаўчая картатэка», якая адлюстроўвала літаратуру па розных галінах беларусказнаўства. На падставе асобных раздзелаў картатэкі можна было выдаць нямала карысных даведнікаў. Па падліках І. Б. Сіманоўскага, «Цэнтральная краязнаўчая картатэка» і каталогі аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі ў 1932 г. складалі ў сукупнасці 200 тысячаў запісаў, а ў 1937 г. іх колькасць узрасла да 300 тысяч [6, с. 33].

У стварэнні даведачна-бібліяграфічнага апарата аддзела Юлія Іосіфаўна Бібіла прымала самы непасрэдны ўдзел. Асабіста ёю былі складзены персанальныя картатэкі Я. Купалы, Я. Коласа, Ц. Гартнага, З. Бядулі, Цёткі, а таксама картатэка па гісторыі беларускага тэатра [1].

З самага пачатку свайго існавання перад Беларускай дзяржаўнай бібліятэкай паўстала пытанне аб правядзенні рэтрэспектыўнага ўліку беларускай друкаванай прадукцыі з пачатку кнігадрукавання і да 1924 г. (г. зн. да пачатку бягучай дзяржаўнай рэгістрацыі). Праца гэта даручалася аддзелу беларускай літаратуры і бібліяграфіі, а на самай справе была здзейснена асабіста Юліяй Іосіфаўнай Бібілай. За кароткі час, з 1927 па 1929 год, яна падрыхтавала чатыры каштоўныя бібліяграфічныя паказальнікі з серыі «Летапіс беларускага друку», якія ў сукупнасці адлюстроўвалі беларускую друкаваную прадукцыю за дарэвалюцыйны час і першае дзесяцігоддзе савецкай улады [6].

У 1920–30-я г. на Беларусі ў сувязі з палітыкай беларусізацыі была шырока разгорнута краязнаўчая дзейнасць. Інфармацыйным органам краязнаўства стаў часопіс «Наш край», а затым «Савецкая краіна», на старонках якіх друкаваліся складзеныя Ю.І. Бібілай буйныя бібліяграфічныя дапаможнікі: «Краёвая бібліяграфія» і «Краязнаўчая бібліяграфія» [6].

Гэта былі шчаслівыя і плённыя гады ў жыцці Юліі Іосіфаўны. Яна – значны спецыяліст у галіне беларусказнаўчай бібліяграфіі, прымае ўдзел у шматлікіх краязнаўчых канферэнцыях і выставах як на рэспубліканскім, так і на саюзным узроўні, супрацоўнічае з дзеячамі беларускай навукі і культуры. Малодосць, юнацкі запал, вера ў светлую будучыню, у адраджэнне беларускай культуры... Надзеі, мары, аптымізм... А наперадзе былі гады сталінскага рэжыму, абвінавачанне ў антысавецкай дзейнасці, у нацдэмаўшчыне, арышт.

Летам 1937 г. Ю.І. Бібілу вызвалілі з пасады (па словах М. Улашчыка – проста «прагналі» [7, с. 453]). Неўзабаве ў газеце «Звязда» быў надрукаваны артыкул, у якім супрацоўнікі бібліятэкі, а ў іх ліку і Ю.І. Бібіла, абвінавачваліся ў «нацдэмаўшчыне». Вось некаторыя радкі з яго: *«...Ворагі народа рабілі ўсё ад іх залежае для таго, каб як мага больш засмечваць бібліятэкі контррэвалюцыйнай літаратурай. ... Прэзрэнныя бандыты, прадажныя фашысцкія сабакі пастараліся прыкласці сваю брудную лапу і да кніжнага фонду Дзяржаўнай бібліятэкі імя Леніна. Яшчэ ў канцы 1921 г. обер-нацдэм Ігнатоўскі рашыў стварыць у бібліятэцы пад маркай беларускага аддзела кніжную хавальню нацдэмаўскага контррэвалюцыйнага хлама. На чале «беларускага» аддзела да нядаўняга часу стаяла*

¹ 15 верасня 1922 г. бібліятэка пры БДУ атрымала назву «Беларуская дзяржаўная і універсітэцкая бібліятэка», а з 14 мая 1926 г., пасля яе рэарганізацыі, Беларускай дзяржаўнай бібліятэка выйшла са складу БДУ і пераўтварылася ў самастойную адміністрацыйную адзінку, якая ўзначаліла нацыянальную бібліятэчную сістэму.

Славутыя іменны

актыўная нацдэмаўка Бібіла, якая аддана працавала ў карысць ворагаў» [8].

Юлія Іосіфаўна з боллю ўспамінала пра гэты час: «Горыч развітання з блізкай сэрцу працай ўвосень 1937 года. Знялі з работы І. Сімановскага, я атрымала адстаўку як «несправившаяся» з работай. Скажу шчыра, што не заслужыла такой ацэнкі, бо не толькі працавала сумленна, але і аддана, і вынікі маёй працы сведчылі пра гэта. ... Я толькі сказала, што пастараюся ў іншым месцы ўсё ж справіцца з любой работай. І сваё абяцанне стрымала. Цяжкі і трагічны гэта быў час. Я – нязначная адзінка сярод тых працаўнікаў беларускай культуры, якіх злая воля раскідала па розных кутках. Хто ацалеў, стараўся «не пасраміць» зямлі беларускай. А колькі таленавітых не стала! Тыя часы чакаюць свайго ўдумлівага і справядлівага даследчыка» [2, с. 2]. І вось, пасля 16 гадоў бездакорнай працы ў Белдзяржбібліятэцы Юлія Іосіфаўна Бібіла, высокакваліфікаваны спецыяліст, вымушана была шукаць іншае месца працы. Мікалай Улашчык дапамог ёй разам з маці пераехаць у Саратаў, каб пазбегнуць рэпрэсій [7].

У верасні 1937 г. Юлія Іосіфаўна прыступіла да працы ў бібліятэцы Саратаўскага ўніверсітэта. Але не прайшло і некалькіх месяцаў, як па даносу, які прыйшоў услед за ёй з папярэдняга месца працы, у жніўні 1938 г. Юлію Іосіфаўну арыштоўваюць [5], але ў хуткім часе адпускаюць [7, с. 453–454].

У бібліятэцы Саратаўскага ўніверсітэта Юлія Іосіфаўна працавала на працягу 22 гадоў. За сваю плённую і нястомную працу ў галіне краязнаўчай бібліяграфіі яна атрымала многа розных афіцыйных падзяк. Амаль праз паўстагоддзе, у 2000 г., выйшаў зборнік артыкулаў пра бібліятэку Саратаўскага ўніверсітэта, у якім ёсць нарыс, прысвечаны Ю.І. Бібіле. Вось некаторыя радкі з яго: «Широчайшая эрудиция, удивительный такт, доброжелательность и постоянная готовность оказать посильную помощь всегда привлекали к ней людей: и совсем юных студентов-первокурсников, и маститых ученых. Одухотворенное лицо, безукоризненная прическа, прекрасные манеры ... Такой она запомнилась многим, кому довелось с ней встречаться. ...Юлия Иосифовна Бибило осталась в памяти людей, как яркая личность, крупный библиограф и знаток своего дела, автор многочисленных работ, высоко оцененных специалистами, да и просто как прекрасный человек, одна из тех, кто составляет «золотой фонд» библиотеки Саратовского университета» [5, с. 72–73].

«Беларусь, – пісала Юлія Іосіфаўна – заставалася ўсе гады ў маім сэрцы, і я здалёк сачыла за трывожнымі падзеямі і пасляваенным будаўніцтвам. Вярнуцца на радзіму пасля вайны і ўключыцца ў працу мне перашкаджалі цяжкія сямейныя нягоды» [2, с. 3–4]. Увесь час, калі Юлія Іосіфаўна жыла ў Саратаве, яна перапісвалася са сваімі сябрамі і былымі калегамі, якія засталіся на Беларусі. І заўсёды помніла і клапацілася пра родную бібліятэку, пра лёс яе каталогаў і картатэк. Разам з пісьмамі яна звычайна прысылала і карткі з бібліяграфічнымі запісамі публікацый беларускіх аўтараў у рускім друку, удакладняла некаторыя факты з гісторыі Беларускай дзяржаўнай бібліятэкі.

У лістападзе 1959 г. Юлія Іосіфаўна нарэшце пераехала ў Мінск. «Гэта была ўжо не тая рухавая і задорная Юлія Іосіфаўна, – адзначала Н. Б. Ватацы. – ...Але вочы па-ранейшаму ўспыхвалі ўсмешкай. І няўрымслівы характар застаўся той жа» [4, с. 170]. Будучы на пенсіі, яна часта наведвала родную бібліятэку і дапа-

магала ў бібліяграфічнай працы. Разам з Ф.А. Мерынай яны здзейснілі вялікую працу па складанні дапаможніка з серыі «Летапіс друку БССР» (частка III, сшытак 2), сумесна з загадчыкам аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі А.А. Сакольчыкам склалі бібліяграфічны дапаможнік «Асвета ў Беларускай ССР за 50 гадоў Савецкай улады» (Мн., 1973), пры актыўным яе ўдзеле была падрыхтавана кніга М.Г. Крэканэ і А.А. Сакольчыка «Бібліяграфія па гісторыі Беларусі. Феадалізм і капіталізм» (Мн., 1969). Адначасова займаецца яна і літаратурнай працай – піша артыкулы і «Успаміны» пра станаўленне аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі [4].

Юлія Іосіфаўна Бібіла, як амаль і ўсе людзі яе пакалення, пражыла нялёгкае жыццё. Аднак яна мужна пераносіла выпрабаванні лёсу, не страціўшы пры гэтым такіх высокіх душэўных якасцей, як любоў да сваёй Радзімы, адказнасць за яе лёс, пачуцце асабістай годнасці, павага і чуласць да тых, хто побач.

Прайшло больш за восемдзесят пяць гадоў з часу заснавання Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. За гэты час у бібліятэцы працавала шмат выдатных і таленавітых бібліёграфаў. Аднак можна з упэўненасцю сказаць, што імя Юліі Іосіфаўны Бібілы для беларускай бібліяграфіі і ўвогуле для беларускай культуры мае асаблівае значэнне.

ЛІТАРАТУРА

1. **Бібіла, Ю.І.** Дзяржаўная бібліятэка [БССР] : [1920–1930 гг.] : Беларускае аддзел : [успаміны] / Ю.І. Бібіла. – [паміж 1960 і 1973]. – 20 с. – Машынапіс. – Захоўваецца ў аддзеле рукапісаў, рэдкай кнігі і старадрукаў НББ.

2. **Бібіла, Ю.І.** Успаміны аб працы ў навуковай бібліятэцы Саратаўскага ўніверсітэта [1937–1959 гг.] / Ю.І. Бібіла. – [паміж 1960 і 1973]. – 4 с. – Машынапіс. – Захоўваецца ў аддзеле рукапісаў, рэдкай кнігі і старадрукаў НББ.

3. **Бібіла, Ю.І.** Чытачы і прыхільнікі [Дзяржаўнай бібліятэкі БССР] : [успаміны] : [1920-я г.] / Ю.І. Бібіла. – [паміж 1960 і 1973]. – 19 с. – Машынапіс. – Захоўваецца ў аддзеле рукапісаў, рэдкай кнігі і старадрукаў НББ.

4. **Ватацы, Н.Б.** Яе не забыць : [пра Ю. Бібілу] / Н. Б. Ватацы // Шляхі / Н.Б. Ватацы. – Мн., [Б. в.]. – 1986. – С. 161–171.

5. **Кнушевицкая, Н.А.** Юлія Іосіфовна Бибило (1897–1974) / Н.А. Кнушевицкая // Опыт работы Зональной научной библиотеки им. В.А. Артисевич Саратовского университета : сборник статей / сост. и отв. ред. А.В. Зюзин. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, 2000. – Вып. 34. – С. 67–73.

6. **Симановский, И.Б.** Белорусская советская библиография. Ч. 1 / И.Б. Симановский. – Минск, 1965. – 191 с.

7. **Улашчык, М.З.** З мінулага Беларускай дзяржаўнай бібліятэкі і Кніжнай палаты / М. Улашчык // Выбранае / М. Улашчык; укл.: А. Каўка, А. Улашчык. – Мн. : Беларускае кнігазбор, 2001. – 608 с. – (Беларускае кнігазбор).

8. **Фралоў, Р.** Хто ўзначальвае Дзяржаўную бібліятэку / Р. Фралоў // Звязда. – 1937. – 14 верасня.

Аўтар выказвае шчырую падзяку за дапамогу ў падрыхтоўцы дадзенага артыкула выкладчыкам факультэта ІДК БДУ культуры і мастацтваў Фядорынай Але Іванаўне і Саітавай Вялянціне Іванаўне.